

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 785

İSAM Yayınları 81

İlmî Araştırmalar Dizisi 37

© Her hakkı mahfuzdur.

**DİNİ HÜKÜMLERİN KAYNAĞI VE
DİNİ METİNLERİN ANLAŞILMASI**

editör

Cengiz Kallek

İSAM.
YAYINLARI

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)

tarafından yayına hazırlanmıştır.

İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul

Tel. 0216. 474 08 50

www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Tashih İsa Kayaalp, Abdülkadir Şenel

Tasarım Ender Boztürk (iç), Hasan Hüseyin Can (kapak)

Bu kitap

İSAM Yönetim Kurulu'nun 09.07.2010 tarihli ve 2010/16

sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Kasım 2010

Gözden Geçirilmiş İkinci Basım: Haziran 2022

ISBN 978-605-7580-62-7

TDV
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11

Yenimahalle/Ankara

Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32

bilgi@tdv.com.tr

Sertifika No. 48058

Dinî hükümlerin kaynağı ve dinî metinlerin anlaşılması / ed. Cengiz Kallek -göz. geç. 2.

bs.- İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.

589 s. ; 23,5 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 785. İSAM Yayınları ; 81. İlmî

Araştırmalar Dizisi ; 37)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-605-7580-62-7

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Önsöz 9

Dinî Hükümlerin Kaynağını Kur'an ile Sınırlandırma
Eğiliminin Kaynakları ve Tutarlılığı 13

Mustafa Öztürk

Müzakere 69

Şaban Ali Düzgün

Müzakere 101

Osman Aydın

İslam'ın Anlaşılmasını Kur'an ile Sınırlandırma Eğilimini
Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler 115

M. Suat Mertoğlu

Müzakere 151

Mehmet Ali Büyükkara

Müzakere 165

Mustafa Aydın

Dinî Hükümlerin Kaynağını Kur'an ile Sınırlandırma
Eğiliminin Fıkıh Usulünün Kaynak Anlayışı Açısından
Değerlendirilmesi 177

Mehmet Boynukalın

Müzakere 225

Mehmet Erdoğan

Müzakere 241

Muharrem Kılıç

Tarihselcilik Düşüncesi Bağlamında Kur'an'ın Tarihsel
Yorumu 251

İshak Özgel

Müzakere 307

Mehmet Paçacı

Müzakere 315

Burhanettin Tatar

Fıkıh Usulünün Temel Kabulleri ve Tarihselcilik 327

H. Yunus Apaydın

Müzakere 369

Ferhat Koca

Müzakere Yerine 397

Tahsin Görgün

Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamada Tarihselci Yaklaşımlar
ve Sorunları 409

Şevket Kotan

Müzakere 461

Sadık Kılıç

Müzakere 489

Fethi Ahmet Polat

Sünneti Anlama ve Yorumlamada Tarihselci Yaklaşımlar
ve Sorunları 503

Nevzat Tartı

Müzakere 549

Bünyamin Erul

Müzakere 561

Halit Özkan

Dizin 573

Önsöz

Dinî hükümlerin kaynağı ve bu hükümlere kaynaklık eden metinlerin nasıl anlaşılacağı sorunu İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren müslüman âlimlerin ele aldığı başlıca meselelerden biridir. Dinî hükümlerin kaynağının Kur'an ile sınırlı olup olmadığı, sünnetin bu hükümlere kaynaklık edip etmediği gibi meseleler İslam tarihinde etraflıca tartışılmıştır. Ancak özellikle modern dönemde insan ve din telakkisinin değişmesiyle gündeme gelen sorunlar geçmişte dinî hükümlerin kaynağı, sürekliliği, değişmezliği ve dinî metinlerin nasıl anlaşılacağı hususundaki yaygın / baskın görüşler ve yöntemler hakkında kuşkular doğurmuştur. İslam dünyasında tartışılacak olan bu sorunların, Türkiye'de biri tarihsellik, diğeri de kaynakların Kur'an'a indirgenmesi olmak üzere iki konu üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Daha ziyade fıkıh ve tefsir ekseninde yapılan bu iki tartışmadan tarihselliğin, Batılı düşünürlerce geliştirilen hermenötik, tarihselcilik, yapısalcılık ve yapı sökümlü gibi okuma ve yorumlama yöntemlerinin kısmen İslam dininin temel kaynaklarına tatbikini içeren bir boyutu da vardır. Bununla birlikte her iki tartışmanın da henüz yeterli ölçüde bilimsel derinliğe kavuştuğu söylenemez. Bu naipliğin iki temel sebebi olduğu söylenebilir.

Birincisi, çağdaş yorum teorilerini ilâhiyat disiplinlerine tatbik etmeyi üstlenen çoğunlukla ilâhiyat menşeli akademisyenlerin söz konusu kuramların geliştirildiği disiplinlerin uzmanı olmamasıdır. Bu sebeple tarihî süreç içinde hermenötik ve tarihselcilik gibi teorileri ortaya çıkaran felsefî ve toplumsal saiklerle bu kuramların duyarlılıkları ve zorunlu sonuçları yeterince sorgulanmadan onların İslam kaynaklarına uygulanması önerilmiş ve denenmiştir. Son yıllarda ilâhiyatçı

akademisyenler arasında hermenötik ve tarihsellik gibi çağdaş yorum teorilerinde yetkin isimler yetişmişse de söz konusu kuramların derinlikli bir tartışmasını yapacak kadar epistemik cemaatin -Türkiye genelinde dahi- oluştuğunu söylemek hâlâ güçtür.

Söz konusu naivliğin ikinci sebebi ise genel olarak çağdaş münazaraların İslam düşünce gelenekleriyle teorik seviyede ilgisinin kurulamamasıdır. Özellikle tarihsellik ve hermenötik tartışmaları daha ziyade fıkıh ve tefsir sahasında yoğunlaşmıştır. Halbuki dinî hükümlerin değişimi ve sürekliliği pratik bir mesele olması bakımından fıkıh ilminin, yaşanan güncel sorunlara naslardan çözüm bulma yönteminin niteliği açısından da fıkıh usulü ilminin alanına girmekle beraber genelde bilginin imkânı, sürekliliği, zaman, mekân ve çevre ile ilişkisi, metafizik bilginin mümkün olup olmadığı, metafizik kabullerin yorumlama sürecini nasıl etkileyeceği vb. çağdaş yorum teorilerinin temel sorunlarını tartışmanın yeri fıkıh ve tefsir türü tikel ilimlerin yanı sıra felsefe, kelâm ve tasavvuf gibi metafizik disiplinlerdir. Bu bağlamda dinî bilginin kaynağı ve sürekliliği meselesini, belirli hükümlerin kalıcılığı ve çeşitli değişkenlere bağlı olarak değişebilirliği yönünden fıkıh ilmi ele alabilir. Fakat aynı sorun, söz konusu metafizik disiplinlerde geliştirilen nübüvvet teorileri, Tanrı-âlem irtibatına ve ilâhî kelâmın mahiyetine dair açıklamalar, bilginin nesnellik ve sürekliliğinin temelleri ve tümel bilginin zamansal olanla bağlantısına dair teorilerle ilişkilendirildiği takdirde teorik bir mesele olarak tartışılabilir. Bununla beraber Kur'an İslamî ve özellikle tarihsellik tartışmaları, İslam düşünce mirasının dinî metinleri anlamada temel aracı olan fıkıh usulünün ilkeleriyle dahi hakkıyla irtibatlandırılmamıştır. Dolayısıyla dinî metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasında İslam düşünce mirasının çağdaş tartışmalarımıza kaynaklık edecek şekilde işlevselleştirildiği söylenemez. Bunda İslam tefekkür geleneğine yönelik çağdaş akademik çalışmaların henüz işin başında sayılacak kadar yetersiz oluşunun da etkisi vardır.

İşte bu eksikliğin telâfisinde bir adım olması amacıyla Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) 18-19 Aralık 2009'da "dinî hükümlerin kaynağı ve dinî metinlerin anlaşılması"na ilişkin iki temel sorunun tarihî kökenleri ve günümüzdeki ana saikleriyle ulaşılan nokta ve çözüm önerilerinin tartışıldığı bir çalıştay düzenlemiştir. Tartışmaların farklı kesimlerinin bir araya getirildiği çalıştayda, özellikle dinî hükümlerin kaynaklarının Kur'an'a indirgenmesi ve tarihsellik

hakkındaki görüşlerin tarihî, metodolojik ve sosyolojik açılardan ayrıntısıyla tahlil edilmesi hedeflenmiştir. İki gün süren çalıştayın ilk gününde “Kur’an İslamı” söyleminin tarihî kökenleri, çağdaş bir iddia olarak teorik, toplumsal ve siyasal saikleri ele alınmıştır. İkinci günde ise tarihsellik düşüncesi aynı sorularla tartışılmıştır. Her iki iddia da fıkıh usulü açısından değerlendirilerek geleneksel fıkıh, tefsir ve hadis anlayışlarıyla karşılaştırılmıştır. Kuşkusuz yukarıda dile getirilen sorunların üstesinden tek bir çalıştayda gelinmesi mümkün değilse de daha derinlikli ele alınması yolunda mütevazî ama kararlı bir adım atılmıştır. Bu vesileyle tebliğ ve müzakereleriyle çalışmaya katkıda bulunan ilim adamlarına, maddî desteğiyle çalıştayın gerçekleştirilmesini temin edenlere ve organizasyonda emeği geçenlere teşekkür ederiz.

Prof.Dr. Ömer Türker